

Edo Juraga
Murter

NAZIVI RIBA U GOVORU MURTERA

UDK: 811.163.42'282(497.5Murter)'373.22:597.2/.5

Rukopis primljen za tisak: 04.04.2013

Stručni članak
Professional paper

U radu se obraduju nazivi riba u Murteru na istoimenom otoku. Zabilježena su 152 naziva za 103 vrste riba. Uz nazive romanskog podrijetla (*arbun, argentin, bilizma, kavala, lačerna, morena, palamida, pagar, rombo, srdela, špar, ušata*) nalazimo široko rasprostranjene hrvatske ihtionime, kao *kovač, zubatac, ovčica, golub, pauk, modruj*, ali i autohtona, ponekad vrlo osebujna imena, kao *botunjara, čangaj, čančonica, oficir, tarišupak, vražja mati* i dr. Narod se pri imenovanju riba najčešće služio zoonimima (*konj, lisica, maška, miš, ovčica, pas, pauk, prajčić, prasac, vo*), i ornitonimima (*golub, kokot, lastavica, pivac, rana*). Riba je zatim imenovao po prevladavajućoj boji (*bilica, crnjul, modrak, zlatan, žutica*) ili prema predmetima iz svakodnevnog života na koje ga je podsjećao oblik pojedinih riba (*iglica, iglun, jagla, iglica, iglun, kaiš, mlat, samar, šilo, škeram, špigeta*).

Cljučne riječi: Murtër, ihtionimi, čače, čangāj, podlänica, špār

UVOD

Murter je smješten na sjeverozapadnoj strani istoimenog otoka u uvali Hramina. Uvala je dobro zaštićena od gotovo svih vjetrova, osim onih iz zapadnog smjera, pa je pouzdano pristanište za brodove. Tragove života na području današnjeg Murtera nalazimo već u XI. st. prije Krista, od kada datira ilirska naseobina na poluotoku Gradina. U I. st. tu je rimsko naselje *Colentum*, koje se zadnji put spominje u VII. stoljeću. Hrvati na otok stižu u VIII. st., što potvrđuje hrvatsko groblje iz IX. stoljeća.

Može se pretpostaviti da su se Murterini počeli vrlo rano baviti ribolovom, valjda od samog dolaska na otok. Vjerojatno im ribolov nije bio stran jer su udicama, vršama, osti-

ma i manjim mrežama znali ribariti i prije dolaska na more, na rijekama i jezerima. O morskom ribarstvu precima današnjih Murterina mogli su učiti od svojih susjeda ribara s obližnjeg otoka Vrgade. To je jedini naseljeni otok u bližjoj okolici Murtera koji spominje bizantski car Konstantin VII. Porfirogenet (912.-959.) u svojem djelu *De administrando imperio* (*tó Lumbrikatón*).¹ To ipak ne znači da tada osim Vrgade na ovom području nije bilo naseljenih otoka, već na njima, po svojoj prilici, nije bilo romanskog stanovništva.

Prvi pisani trag koji vezuje Murterine uz ribarstvo potječe iz godine 1410., a riječ je o ugovoru „kojim je izvjesni Ive s otoka Murter kupio ribarski brod (*vnam barcham piscaričam*)“². U ugovoru nije navedeno iz kojeg je otočnog mjesta navedeni Ive, a tada su na otoku bila naselja Murter i Jezera, koja zajedno nisu imala ni 400 stanovnika. U sljedećem ugovoru, iz godine 1503., međutim, izričito stoji „da je Murterin Šime Ratkić kupio od šibenskog trgovca Filipa Rudatovića ribarski pribor za lov uz pomoć svjetla (*vnius capse et luminarii a piscando*).“³

Murterini su nadničarili za druge ribare, o čemu svjedoči ugovor iz godine 1553., u kojem stoji da Murterin Šime Cvitulović daje svog sina za radnika (slugu) ser Jakovu Grižiniću, da mu služi jednu godinu na žirjanskom ribolovištu (*ad pischeriam Azurorum*).⁴

Sigurno da su u početku Murterini ribarili u morskom prostoru oko samog otoka Murtera, no s vremenom se otiskuju i preko pučine, do Kornata. Tako se u dokumentu iz godine 1682. navodi da se ribarima Murtera, Pašmana i Ugljana zabranjuje dolazak na saljska lovišta srdela u Kornatima.⁵ Saljani su, naime, tada imali isključivo pravo ribolova u Kornatima. Čine se međutim da zabrana nije urodila plodom, jer već 1689. godine generalni providur Alessandro Molin, a na zamolbu Saljana, ponovno zabranjuje stanovnicima otoka Murtera, Pašmana i ovaj put Iža dolazak bilo kakvim vrstama mreža na kornatska lovišta.⁶

Sukobi sa Saljanima oko prava ribolova u Kornatima tijekom vremena su se sve više pojačavali. Razumljivo da su se Murterini i Betinjani, koji se kao koloni najamnici zadarske vlastele na Kornatima prvi put spominju 1627. godine⁷ (u katastarskim mapama iz 1824.-1830. godine upisano je 187 kolona s domicilnim naseljima Murter i Betina), morali baviti malim obalnim ribolovom kako bi upotpunili svoju skromnu prehranu. Sukobi će se još više zaoštriti koncem XIX. stoljeća, kada Murterini i Betinjani, zbog promjene političkih odnosa izazvanih padom Venecije i osiromašivanja zadarske vlastele, postaju vlasnicima cijeloga Kornatskog otočja. Oni najprije 1885. godine kupuju otok Žut, a potom 1896. i sam otok Kornat s pripadajućim otocima. Murterini i Betinjani tih godina također zahtijevaju potpunu slobodu ribolova u Kornatima, što godine 1890. dovodi do sklapanja ugovora o ribolovu sa Saljanima. Ugovorom je dopušteno da se Murterini i Betinjani koji

¹ Županović, 1988, 5.

² Državni arhiv Zadar, Zadarski bilježnici, Petrus de Serčana (1375-1416), b. V, sv. 108, 21v.; prema: K. Juran, 2008, 184.

³ Državni arhiv Zadar, Šibenski notarski arhiv, kut. 28/I, sv. c, 47r-v.; prema: K. Juran, 2008, 184.

⁴ Državni arhiv Zadar, Šibenski notarski arhiv, kut. 29/V, sv. d, 41v.; prema: K. Juran, 2008, 187.

⁵ Basioli, 1978, 178.

⁶ Isto, 272.

⁷ Juran 2004, 178.

imaju posjede na Kornatima, mogu baviti malim obalnim ribolovom uz obalu, u određeno doba godine i određenim mrežama i ribolovnim alatima, i to na ograničenom broju lovišta.

Murterini su godine 1713. u sporu i s ribarima iz Jezera oko lovišta gira (*Smaris alcedo*) s južne strane otoka Murtera. Jezerani su se tada žalili mletačkoj upravi u Zadru koja je spor riješila u njihovu korist.⁸

Putopisac Alberto Fortis se godine 1774. u raspravi o dalmatinskom ribarstvu dotiče se i Murtera: *Mreže za tunje iz obližnjega mjesta Murtera ne zaslužuju ni da ih podastrem ekonomskim razmatranjima vaše uzvišenosti, jer su bez potrebnih osobina, a da bi se mogle očekivati od njih znatne koristi. Jedina njihova prednost sastoji se u tomu, da love tunje i zimi. A ova se okolnost ne bi smjela prezreti. Ovi glupi stvorovi, kad ih progone dupini, tako zalutaju od svojih predvodnika, da više ne znadu naći izlaza iz kanala, koji se vijuga između skupine otoka u blizini Murtera.*⁹ Ovo demantira njegovu kasniju tvrdnju da jata tunja plivaju oko otoka, a Murterini ih nemaju čime loviti.

Prema popisu ribarskih brodova i alata napravljenom po naredbi šibenskoga kneza 1792. godine¹⁰ bilo je na čitavom otoku Murteru 80 ribarskih brodova za mali obalni ribolov i 43 gajete za mreže potegače za lov gira. Od tog broja Murter ima 19 brodova i 9 lađa za lov srdela i gavuna. Razmjerno malen broj ribarskih brodova za lov srdela i gavuna ukazuje da se većina brodova upotrebljava za prijevoz stoke, ljudi i robe na obližnje otoke, a ne za ribolov. Stanje se nije znatnije promijenilo ni sljedećih desetljeća. Tako *Operato dell'estimo censuario di commune di Morter*, od 22. lipnja 1840., navodi da je sitni ribolov vršama, ostima, rijetko malim mrežama za lov ribe karakterističan za ovaj otok, dok veliki broj gajeta (138) Murterinima uglavnom služi za potrebe prijevoza do Kornata, Modrava i obližnjih otočića. Poticaj razvoju ribarstva dala je filoksera, koja je uništila vinograde na otoku i prisilila stanovništvo da se intenzivnije bavi ribolovom. Broj ribara brzo se povećao i neposredno pred Prvi svjetski rat Murterini su najveći ribari u šibenskom kraju. Prema I. Paštoviću¹¹ godine 1911. u Murteru je bilo 35 ribarskih brodova sa 188 stalnih ribara, 6 mreža za incune, 5 srdelara, 329 mreža za lov bugavara, lokardara i prostica, 100 sklata-ra, 60 šabaka i 14 migavica i šabakuna. Zanimljivo da se 1922. formirala ribarska zadruga u Murteru, ali Murterini uopće nisu imali sklonosti k zadružnom načinu poslovanja pa zadruga praktički nije ni poslovala te je 1927. raspuštena. U to vrijeme Murterini imaju 300 brodova, 21 tratu, više od 120 mreža potegača, a znali su posoliti 300 barila srdela. Tridesetih godina prošlog stoljeća pojavljuju se mreže plivarice za lov sitne plave ribe pod svijeću. Njih na otoku godine 1940. ima 4, pored 11 ljetnih trata, 34 zimskih trata, 4 šabakuna i čak 1893 ostalih manjih ribolovnih alata. Tada je na otoku Murteru 1007 ribara i 298 brodova. Godine 1980. na otoku su čak 964 broda, od čega 359 ribarskih.¹²

⁸ Basioli 1960, 148.

⁹ Fortis, 1984, 108-109.

¹⁰ Županović, 1963, 47-49.

¹¹ Ribarski priručnik za 1913. god. I, 1912, 180-184.

¹² Današnji se motorni ribarski brodovi po maritimnim sposobnostima i opremi, posebno kad je riječ o suvremenim kočama, ne mogu usporediti s nekadašnjim brodovima na jedra i vesla.

Nakon spomenutog dogovora sa Saljanima o ribolovu u Kornatima Murterini se žele potpuno izjednačiti s njima u pravima na ribolov. Poslije I. svj. rata, kada Murterini počinju koristiti plivarice u lovu na malu plavu ribu, nastaju sve jači sporovi za lovište riba na Kornatima. ZAVNOH je godine 1945. privremeno razgraničio lovišta: južna lovišta pripala su Murterinima, a zapadna ribarima sa zadarskog područja. Granica između dvaju lovišta bila je rt Studenjak na otoku Piškero. Spor je ponovno još jače izbio 1952. godine, kad su Kornati, do tada u općini Sali, prešli pod administrativno-teritorijalnu upravu općine Tisno. Taj najtvrdokorniji spor u povijesti istočnojadranskog ribarstva prestao je nakon godine 1962., kad je oslabio gospodarski ribolov na obje strane. Sedamdesetih godina prošlog stoljeća procvat će doživjeti lov pridnenim mrežama kočama. Vrlo brzo je sagrađena čitava flota ribarskih brodova sa snažnim motorima. Nakon desetak godina intenzivnog ribolova prvotni zamah će nešto splasnuti zbog sve manjeg ulova, a time i zarada. Godine 1980. Kornati su proglašeni nacionalnim parkom, što je umnogome ograničilo izlov ribe na tom području. Štoviše, jedino vlasnici nekretnina na Kornatima mogu obavljati ribolov na temelju dozvole, i to ograničenim ribolovnim sredstvima.

DOSADAŠNJA ISTRAŽIVANJA

Naš znameniti jezikoslovac i nenadmašni poznavatelj jadranske ihtionimije Vojmir Vinja u svojem maestralnom djelu *Jadranska fauna – Etimologija i struktura naziva, I-II*, navodi narodne nazive riba koje je zabilježio u 175 mjesta diljem naše obale i otoka. Među tim mjestima nalazi se i Murter, u kojem je Vinja zabilježio 70 naziva: *anguja, arbun, babica, banjača, baraj, bilizna, brhun, bugva, bunbala, butac, cipol, čače, dut, gavun, gof, hudobina, igla, iglun, jagla, kantor, kanjac, kavala, knezac, kostilj, kovač, lancarda, lančerna, lokarda, maška, matalani, mićun, mol, morona, morski prasac, ovčica, ovrat, pagar, paklara, palamida, pič, pirka, pivac, plač, raža, rumb, samar, sapa, sarag, sinj, sklat, smokva, srdelun, srebrnjača, šarun, škaljar, škrpina, škrpun, špar, švoja, tabinja, trilja, ugor, ušata, volina, vranjac, vražica, zlopogled, zubatac, zubatac krunaš, žutica*. Većina naziva odgovara današnjem stanju na terenu, dok se neki razlikuju. Vinja navodi ove oblike koji ne odgovaraju današnjem stanju stvari: *cipol, lancarda, morona, pič, sarag, kostilj, škaljar i trilja*. Za ove oblike zabilježili smo nazive *cipa, kostij, lacarda, morena*, odnosno *morina, pic, šarag, kostij, škajar i trja*. Za potonja tri razlog je, bar što se tiče glas *lj*, sasvim običan. U izvornom murterskom govoru, naime, nema glas *lj*, već umjesto njega dolazi *j*. Nismo našli potvrdu za njegov naziv *vražica* za vrstu *Lophius piscatorius* za koju inače imamo čak tri naziva (*vražja mati, hudobina, grdobina*). Isti je slučaj s nazivom *babica* za vrstu *Spicara flexuosa*, za koju u murterskom govoru također postoje tri naziva (*minjula, bilica, oštruja*). Vinja za vrstu *Oblada melanura* navodi samo naziv *ušata*¹³, ne i *očada*. Ovaj naziv nalazimo, međutim, u Šibeniku, što upućuje na zaključak da su murterski ribari preuzeli taj naziv prodajući ribu na šibenskoj ribarnici. Isto tako za *Sargus vulgaris* navodi samo

¹³ Vinja, 1986, II, 280.

*baraj*¹⁴, a ne i uz njega danas uobičajen naziv *hratar / fratar*. Ovaj potonji naziv zabilježen je u obližnjim Jezerima pa je vjerojatno da su ga murterski ribari preuzeli od njih. Kad su u pitanju drugi nazivi za *kovača* koje nalazimo danas u Murteru, a to su *šanjper* i *šanjpero*¹⁵, njih su, kao i mnoge druge, Murterini vjerojatno preuzeli ribareći poslije rata s ribarima s južnog Jadrana na ribaricama državnog poduzeća *Jadran-ribolov* iz Splita.

Narodnim nazivima riba na šibenskom području, pa tako i u mjestu Murteru, bavio se Šime Županović u svojem radu *Ribarstvo i ribarska terminologija šibenskog područja*.¹⁶ On je u Murteru zabilježio stotinu naziva riba. Usporedbom s današnjim stanjem na terenu, nismo našli potvrde za sljedeće nazive: *obrat, orat, pave, popić, ražina, sarag, sinj, slastice, srdelina, srun i zelenka*, kao drugi naziv za inače prisutnu *cicelu*. Oblike *sarag, srun, obrat, ražina* nalazimo u obližnjim Jezerima, a *pave* u Betini. Ponešto su drugačije zabilježeni sljedeći nazivi: *lancarda, oštrulj, brfun, trljuh, trilja, mačka, kostilj* umjesto *lacarda, oštruja, brhun, trjuh, trja, maška, kostij*. Po mnogim značajkama murterska ihtionimija dijeli sudbinu s nazivljem šibenskog područja. Autor navodi¹⁷ da je jedino na šibenskom području, pa tako i u Murteru, *gavun* narodni naziv za vrstu *Spicara smaris*, dok čitava Dalmacija taj naziv koristi za vrstu *Atherina (atherina) hepsetus*, a *Spicara smaris* se najčešće naziva *gira / gera*. S druge strane, za vrstu *Atherina (atherina) hepsetus* jedino se na šibenskom području koristi naziv *brhun* (u Murteru), odnosno *brfun* (Jezeri, Žirje, Kaprije, Zaton, Rogoznica) i *brafun* u Šibeniku.¹⁸ Ovo područje je jedinstveno i po nazivu *dut* za vrstu *Dicentrarchus labrax*.¹⁹

MURTERSKO NAZIVLJE RIBA U USPOREDBI SA SUSJEDIMA

Preci današnjih Murterina prve su nazive riba mogli čuti od ribara s Vrgade, jer je taj otok, kako smo prije rekli, bio naseljen romanskim stanovništvom.

No to je samo teoretski moguće. Kako navodi Županović, upravo je čitavo šibensko područje karakteristično po malom broju dalmatizama, tj. predmletačkih romanskih relikata, dok je, s druge strane, ovdje prisutno obilje venecijanizama, dakle najrecentnijeg romanskog sloja.²⁰ Neosporno je, dakle, da su, bez obzira na mogućnost ranog doticaja s romanskim predmletačkim ihtionimima, ovdašnji ribari romanske nazive preuzeli od Mlečana nakon što su oni zagospodarili ovim krajevima.

Usporedimo li današnje nazive riba romanske provenijencije na Vrgadi i u Murteru, vidjet ćemo mnoge sličnosti. Tako možemo navesti potpuno iste nazive, kao što su *baraj, gof, kavala, kernja, lica, pic, raža, sapa, sklat, šarun, škrpun, škrpina, švoja, tr(l)ja, ugor, ušata* kao i vrlo slične nazive (najprije navodimo vrgadinske nazive): *palamida – palami-*

¹⁴ Vinja, 1986, II, 277.

¹⁵ Vinja, 1986, II, 245.

¹⁶ Županović, 1988.

¹⁷ Županović, 1988, 39.

¹⁸ Županović, 1988, 26.

¹⁹ Županović, 1988, 18.

²⁰ Županović, 1988, 18.

*ta, min'con – mičun, morona – morina, kanj – kanjac, erbun - arbun, serag – šarag, knjezac – knezac*²¹ i dr. U nekim drugim nazivima, također romanskog podrijetla, Murterini će se prije povoditi za bližim susjedima pa tako naziv za vrstu *Scomber scombrus* neće biti *skuša*, kako je na Vrgadi, već *lokarda*, kako je u Jezerima i Šibeniku. Isto tako naziv za vrstu *Scomber japonicus* nije *lokarda* (Vrgada), već *lacarda*, kako je i u Jezerima i Šibeniku, kao što je za vrstu *Dicentrarchus labrax dut* umjesto *brancina*. Međusobne kontakte i preuzimanje termina s područja ribarstva Vrgadina potvrđuju potpuno istovjetni termini iz područja ribarske terminologije kao *arma* 'oprema broda', *armati* 'opremiti brod za plovidbu ili ribolov', *armiž* 'brodska oprema; konopi za privez broda', *armižati* 'opremiti brod za plovidbu ili ribolov; privezati brod za obalu', *gajeta* 'tradicionalni drveni ribarski brod', *jarbu(l)* 'jarbol', *hljandrovina* 'zajedničko ime za divlju ribu iz porodice *Chondroichytes*', *kanaštrela* 'velika mreža za lov plave ribe pod svijetlu', *kuverta* 'brodska paluba', *lantina* 'katarka', *levut/leut* 'veći drveni ribarski brod', *ludar, migavica* 'vrsta povlačne mreže'; isto: *trata, pobuk* 'drveni kolat na štapu kojim se udara o morsku površinu da se preplaši riba', *saurna* 'balast, teret u brodu koji služi za poboljšanje stabiliteta broda', *tovariš* 'sudrug u ribolovu, ribar najamnik', *vogada* 'zaveslaj', *vogadura* 'srednji dio vesla koji se za vrijeme veslanja nalazi u ležištu', i dr. Utjecaj Vrgade očigledan je kod naziva za vrstu *Torpedo (Torpedo) marmorata* gdje Murter uz nazive *banjača* i *drtuja* ima i naziv *trpniga* po ugledu na vrgadinski naziv *trtniga*.

Drugi izvor odakle su Murterini mogli preuzeti pojedine nazive riba su Sali na Dugom otoku. Iako međusobno prilično udaljeni, Murterini i Saljani stoljećima su imali intenzivne kontakte. Tako postoji jedna potvrda, i to jedina sačuvana potvrda iz 1715. godine, o iznajmljivanju ribarske opreme, u kojoj se navodi da Saljanin don Anton Vodopija iznajmljuje mreže Murterinu Jakovu Marušiću: „*Na 12 ohtubra 1715. kada dah mrižu na fit na M[u]rter Jakovu Marušiću do Markove za tolari jedananaest (!) i da mi je udile mane dvi libre...*“²² Treba, međutim, reći da početkom 17. stoljeća Murterini stižu na Kornate, u neposrednu blizinu Saljana, ne kao ribari, već kao pastiri. Saljani su tada bili praktički gospodari mora i to će još dugo ostati. Murterini su ipak, učeći od njih, mogli razvijati ribarstvo te ujedno preuzimati od Saljana pojedine termine vezane uz more i ribolov. Razumljivo da u ribljoj nomenklaturi i ovdje nalazimo niz istih ili vrlo sličnih naziva, kao što su, na primjer, *angu(l)ja, arbun, gof, kernja, kovač, modrak, mol, pic, raža, rumb, sapa, srdela, šarun, tr(l)ja, tunj; glavoč – glamoč*²³, *kantar - kantor, kanj - kanjac, kaval - kavala, knez - knezac, morona - morina, skrpina - škrpina, zubac - zubatac*. Uz njih je i niz potpuno različitih imena, kao što su *agač* (u Murteru *dut*), *anzuleta (kokot), crnošiljac (hratar/baraj), grug (ugor), kolumbul (golub), kurcilj (mičun), lambrak (cicela), lužina (minjula/bilica/oštruja), pika (smoka/smokva), ranj (pauk)*.²⁴ Kad je riječ o vrstama *Scomber japonicus* i *Scomber scombrus*, i ovdje je stanje različito. Dakle, u Murteru se vrsta *Scomber japonicus* naziva *lacarda*, a u Salima *lokarda*, upravo onako kako se u Murteru zove *Scomber scom-*

²¹ Usp. Jurišić, 1973.

²² Grbin, 1997, 108, prema K. Juran, 2008, 184-185.

²³ Prvo su navedeni saljski nazivi.

²⁴ Usp. Piasevoli, 1993.

brus. U Salima se pak ova vrsta zove *skrdinula*. Uzmemo li u obzir da je među istim ili sličnim nazivima niz široko prihvaćenih, kao što su *arbun*, *gof*, *kernja*, *kovač*, *mol*, *pic*, *raža*, *sapa*, *srdela*, *škrpina*, *trlja*, *tunj* i dr., možemo zaključiti da je saljski utjecaj znatno manji nego što je to slučaj s bližim susjedima, a to su Vrgada i - kao što ćemo vidjeti - Jezera.

Sigurno su, naime, najintenzivnije kontakte murterski ribari imali sa susjedima iz Jezera. To najbolje potvrđuje činjenica da ova dva mjesta dijele 57 potpuno istih naziva riba, kao što su *jagla*, *pivac*, *bugva*, *kaiš*, *crnjul*, *ugor*, *lampuga*, *žutica*, *zubatac*, *špar*, *pic*, *luc*, *lica*, *mol*, *cipa*, *ušata*, *arbun*, *paklara*, *sapa*, *tabinja*, *banjača*, *škrpun*, *tunj*, *lačerna*, *kovač* itd., uz 18 vrlo sličnih naziva (*anguja* / *angulja*²⁵, *brhun* / *brfun*, *kavala* / *kavalo*, *knezac* / *knjezac*, *kostij* / *kostilj*, *trja* / *trlja*, *trjuh* / *trljuf*, *modruj* / *modrulja*, *pagar* / *parag*, *palamida* / *palamita*, *škajar* / *škaljar*, *gavun* / *gaun*, *vranjac* / *vranjak*, *škeram* / *škeran*, *šarun* / *srun*, *iglnun* / *jaglnun*, *rumb* / *rumbac*, *šarag* / *sarag*). Ipak ima i potpuno različitih naziva, kao što su *ugorova mati* / *gornja baba*²⁶, *srdelun* / *renga*, *lisica* / *sabjaš*, *vražja mati* / *pasja mati*, *butac* / *mezoluno*, *zlopogled* / *tupač*, *barakokula* / *očalinka*, *podlanica* / *obrat*, *cicela* / *lambraka*, *čače* / *tovar*, *čangaj* / *slipi miš*, dok za dvadeset jezerskih naziva nema paralela u murterskom govoru.²⁷

O NAZIVIMA RIBA U MURTERU

Kako je već rečeno, većinu romanskih naziva riba ovdašnji ribari su preuzeli od Mlečana, bilo izravno, bilo posredstvom ribara iz susjedstva. Murterini su od susjeda preuzimali i hrvatske nazive te su se maksimalno koristili mogućnosti da ribama daju vlastite, samo njima svojstvene nazive, kao što su *botunjara*, *čangaj*, *čančonica*, *oficir*, *tarišupak* i dr. Narod je pri imenovanju riba najčešće koristio zoonime (*konj*, *lisica*, *maška*, *miš*, *ovčica*, *pas*, *pauk*, *prajčić*, *prasac*, *vo*, *volina*) te osjetno manje ornitonime (*golub*, *kokot*, *lastavica*, *pivac*, *vrana*). U nazivlju su se koristili i nazivima stvari iz svakodnevnog života na koje su ih oblikom podsjećale pojedine vrste riba (*iglica*, *jagla*, *iglnun*, *kaiš*, *mlat*, *raža botunjača*, *botunjara*, *šilo*, *škeram*, *špigeta*, *zubatac krunaš*). RIBE su imenovane po boji (*bilica*, *crnjul*, *modrak*, *modruj*, *zlatan*, *žutica*), po kakvoj značajki ili osobini ribe (*balavica*, *kostij*, *očada*, *oficir*, *oštruja*, *piloto*, *vardabuž* / *vadabuž*, *zli pogled* / *zlopogled*, *zubatac krunaš*) ili prema terenu na kojemu najčešće obitavaju (*škajar*). U određivanju podvrsta već preuzetim romanskim nazivima pridodat će hrvatske atribute (*ugorova mati*, *raža botunjača*). U potonjem primjeru riječ je, doduše, o izvedenici iz udomaćenog romanizma *botun* 'dugme'. Narodno nazivlje riba ponekad nas može iznenaditi. Tako riba nazvana *miš* (*Sphoeroides cutaneus*) oblikom nimalo ne nalikuje mišu. Dodirna točka s mišem je, međutim, bila pepeljastosiva boja koja je bila presudna da ova vrsta dobije naziv po tom malom glodavcu. Još je upečatljiviji slučaj s nazivom *barakokula* za vrstu raže znanstvenog

²⁵ Prvo su navedeni murterski nazivi.

²⁶ Prvo su navedeni murterski nazivi.

²⁷ Usp. Juraga, 2008.

naziva *Raja (Raja) miraletus*. Ova riba nema ama baš nikakve veze s *barakokulom*²⁸, kako u Murteru nazivaju marelicu (*Prunus armeniaca*). Razlog zašto je ta vrsta raže nazvana upravo tako, leži u tome što je prilikom preuzimanja talijanskog, točnije mletačkog naziva za tu ribu, *baracola*²⁹, domaći ribar nepoznati termin povezao s bliskom *barakokulom*. Ovakva zamjena je osim u Murteru zabilježena još samo u Rogoznici, Baškoj Vodi i Lombardi, dok je u 16 mjesta od Voloskog do Molunata zadržan oblik vjeran izvorniku - *barakula*.³⁰ Domaćim ribarima ovo preklapanje u izrazu očito nije smetalo jer je teško moglo doći do zabune budući da marelica raste na stablu, a raža je u moru. Vrsta *Spicara smaris* u Murteru ima dva naziva: *gavün*, za primjerak srednje veličine i debljine, ukusan za jelo, i *samār*, za veliki, ali mršav i neukusan primjerak. Bilo bi pogrešno potonji naziv dovoditi u vezu sa *samarom*, drvenim sedlom kod tovarnih životinja. *Samar* zapravo dolazi od najraširenijeg naziva za *geru / giru (Smaris alcedo)*. Ime je poteklo iz grčkog *σμαρίς, -ιδος* (lat. *smaris*) koji je do nas dospio posredstvom dalmatskog.³¹

Ribu *Coris julis* pored uobičajenog naziva *knezac*, neki ribari nazivaju *oficir*. Vrlo je lako povezati bočne šarene pruge sa svećanom časničkom odorom. Već sam pogled na oku nelijepu, mrku i sluzavu ribu velike glave i golemih usta s nizom oštih zuba, inače vrlo ukusnu ribu znanstvenog naziva *Lophius piscatorius*, dovoljno govori zašto je dobila naziv *vražja mati*. Isto je tako lako zaključiti zašto je nezgrapna riba iz porodice morskih pasa *Oxynotus centrina* dobila naziv *prasac*. Ponekad je bio dovoljan i jedan pogled na ribu da bi imenovatelj nakon prve asocijacije nadjenao ime ribi. Dobar primjer su nazivi *zli pogled* i *zlopogled* za vrstu *Pagellus acarne*. Slično je bilo s ribom znanstvenog naziva *Chromis chromis*, koja u Murteru ima dva naziva. Prvo je *crnjul*, koje je lako povezati s crnom bojom te ribe, dok je puno teže dokučiti odakle naziv *prajčić*. Sve će nam se razjasniti kad uzmemo u ruke tu inače debeljuškastu ribu, koja je imenovatelja jednostavno asocijala na praščića.

Kao i sve na svijetu i nazivi riba su podložna promjenama. Tako je, na primjer, naziv za vrstu *Merluccius merluccius* nekad bio *pešimolo*, s vremenom se naziv skratio na *molo*, a danas se često čuje samo *mol*. Za pojedine vrste prodiru općeprihvaćeni nazivi kao što je slučaj s vrstom *Sparus aurata*, za koju se uz domaći izvorni naziv *podlanica* te stariji naziv *ovrat* sve češće čuje *orada*. Za vrstu *Lophius piscatorius* se, pored starijih naziva *vražja mati* i *hudobina*, već posve udomaćio i noviji naziv, *grdobina*. Za vrstu *Solea vulgaris* pored starijih romanskih naziva *švöja* i *pláč*³² u novije se vrijeme koristi hrvatski naziv *lišt*. Imamo i obrnut slučaj, da je hrvatski naziv stariji od romanskoga, koji je prodro kasnije. Riječ je o nazivu za vrstu *Zeus faber* za koju se od davnina koristi domaći naziv *kovač*, a zadnjih desetljeća je prodro i naziv *šanjper*, odnosno *šanjpero*. Isto tako se za vrstu *Lithognathus mormyrus* pored hrvatskog naziva *ovčica* ponekad čuje romanizam *marmor*, od-

²⁸ Od mletačkog *baracocolo* (Boerio, 62).

²⁹ Vidi: Boerio, str. 62.

³⁰ Vinja, 1986, II, 217.

³¹ Vinja, 2004, III, 145.

³² Bilo bi pogrešno ovaj naziv povezati s imenicom *pláč*. Naziv *pláč* vuče korijen od dalmatskog leksema *plattus* 'plosnat', s promijenjenim dočetcokom (*t/č*) te prema tome spada u romansko-dalmatski jezični ostatak. Vidi: Vinja 1986, I, 92-93).

nosno *marmora*. Ima slučajeve da su za pojedine vrste udomaćena dva naziva, od kojih je jedan stariji, a drugi mlađi, kao što se, na primjer, za vrstu *Chromis chromis* osim naziva *prajčić* koristi naziv *crnjul*. Ima slučajeve da se za jednu vrstu koriste dva vrlo slična naziva, kao što je za vrstu *Blennius ocellaris bumbala* i *bumbalesa* ili za već navedenu vrstu *Merluccius merluccius molo* i *mol*. Za vrstu *Muraena helena* zabilježili smo dva naziva, *morena* i *morina*. Kod Vinje³³ i Županovića³⁴ za Murter nalazimo oblik *morona*, koji nismo zabilježili tijekom istraživanja, što ne isključuje mogućnost da je i ta varijanta nekad bila u upotrebi. Suvremena kretanja u nazivlju riba možda najbolje karakterizira sve dominantniji naziv *orada* za vrstu *Sparus aurata*. Ova se riba sve više uzgaja u ribogojilištima i na tržištu se posvuda pojavljuje pod nazivom *orada*, potiskujući druge nazive. Tako i u Murteru sve višu prevagu preuzima oblik *orada*, potiskujući hrvatski naziv *podlanica*.

Niz je riba koje imaju dva, tri pa i više naziva. Tako za vrstu *Diplodus vulgaris* postoje četiri naziva: *hratar* / *fratar*³⁵, *baraj*, *vardabuž*, *vadabuž*. Oblici *vardabuž*, *vadabuž*, koji su gotovo nestali, očito su složenice nastale od tal. *guarda* 'gledati' i udomaćenog romanizma *buža* 'rupa'. Za vrstu *Spicara flexuosa* postoje tri naziva (*minjula*, *bilica*, *oštruja*), kao i za vrste *Sparus aurata* (*podlanica*, *ovrat*, *orada*), *Torpedo* (*torpedo*) *marmorata* (*banjača*, *drtuja*, *trpniga*), *Solea vulgaris* (*švoja*, *plač*, *list*), *Lithognathus mormyrus*: (*ovčica*, *marmor*, *marmora*) te za *Lophius piscatorius* (*vražja mati*, *hudobina*, *grdobina*). Za *Raja* (*raja*) *clavata* dva su naziva: *raža botunjača*, *botunjara*, kao i za *Syngnathus acus* (*jagla*, *šilo*), *Chromis chromis* (*prajčić*, *crnjul*), *Cepola rubescens* (*kaiš*, *špigeta*), *Coris julis* (*knezac*, *oficir*), *Dasyatis pastinaca* (*žutica*, *sinj*), *Dicentrarchus labrax* (*dut*, *brancin*) i *Oblada melanura* (*ušata*, *očada*). Za neke vrste riba postoje dva vrlo slična naziva: *čače* / *čačo*, *smoka* / *smokva*, *kerna* / *kernja*, *moleka* / *moleta*, *morena* / *morina*, *kostej* / *kostij*, *zli pogled* / *zlopogled*). Ponekad je jedan naziv za manji, a drugi za veći primjerak iste ribe, kao što su *matalan* – *bugva*, *škrpina* – *škrpijun*, *beše* – *maška*, *gavun* – *samar*. Već ovi primjeri navode na zaključak da je stanje kod nazivlja riba vrlo dinamično. Zbog sve življih kontakata pored starih naziva, pojavljuju se novi, kao na primjer *brancin*, *grdobina*, *list*, *orada*, a neki stari nazivi potpuno nestaju (*pešimolo*) ili su gotovo nestali (*ovrat*, *vardabuž*, *vadabuž*).

METODA

Istraživanje narodnih imena riba u Murteru proveli smo ispitujući izvorne govornike koji su stalno nastanjeni u Murteru. Ispitivanje je provedeno u nekoliko navrata 2006. i 2007. godine, a informatori su bili ribari Deni Markov (rođ. 1961.), Izidor Markov (rođ. 1936.), Tomislav Markov (rođ. 1961.), Berislav Mitrov (rođ. 1955.), Boris Pleslić (rođ. 1935.), Milan Turčinov (1949.) i Tomislav Turčinov (1946.). Znanstvena i hrvatska imena riba navode se prema Jardasu (Jardas, 1996.). Do sada je u Jadranu evidentirano 407 vrsta i

³³ Vinja, 1986, II, 230.

³⁴ Županović, 1988, 20.

³⁵ U izvornom murterskom govoru nema glasa *f*, pa je stoga izvorni naziv ribe *hratar*. Kako je u novije vrijeme glas *f* prodrio u murterski govor, danas se može čuti i oblik sa *f*, dakle *fratar*.

podvrsta riba (Jardas, 1996.), a mi smo u murterskom govoru zabilježili 152 naziva za 103 vrste i podvrste riba, s time da u više slučajeva ima nekoliko naziva za jednu vrstu, kao što se javlja i jedno ime za nekoliko vrsta, odnosno podvrsta riba.

NAZIVI RIBA POREDANI PREMA NARODNIM IMENIMA³⁶

angùja	<i>Anguilla anguilla</i>	jegulja
arbùn	<i>Pagellus erythrinus</i>	arbun, rumenac
argentín	<i>Argentina sphyraena</i>	srebrnjak
banjăča, drtùja, trpnîga	<i>Torpedo (Torpedo) marmorata</i>	drhtulja
barakòkula	<i>Raja (raja) miraletus</i>	raža modropjega, barakula
bilizma	<i>Campogramma glaycos</i>	strijela šarulja, bilizma
brhùn	<i>Atherina (atherina) hepsetus</i>	gavun
brùni (samo pl.)	prozirne crvenkaste sasvim sitne ribice	nepoznate vrste
bùgva	<i>Boops boops</i>	bukva, bugva
matalân – manji primjerak		
bûmbala, bumbalêsa	<i>Lipophrys pavo</i>	babica kukmašica
butăc	<i>Mola mola</i>	bucanj veliki
cicëla	<i>Symphodus (crenilabrus) tinca</i>	lumbrak
cîpa	<i>Mugil cephalus</i>	cipal glavaš, skočac
čăće, čăčo	<i>Uranoscopus scaber</i>	bežmek, batovina
čancônica	zajednički naziv za više vrsta sitnih primjeraka riba: <i>pirka</i> (<i>Serranus scriba</i>), <i>prajčić/crnjul</i> (<i>Chromis chromis</i>), <i>kanjac</i> (<i>Serranus cabrilla</i>), <i>čangaj</i> (<i>Serranus hepatus</i>), <i>knezac</i> (<i>Coris julis</i>) koji se zajedno ulove u šabati ili migavici, mrežama potegačama	
čangăj	<i>Serranus hepatus</i>	čučin, vučić
dût, brancîn	<i>Dicentrarchus labrax</i>	lubin, brancin
gavùn	<i>Spicara smaris</i>	gira, menula
samăr (veliki, ali mršav i neukusan <i>gavun</i>)		
pedjăš (<i>gavun</i> dug oko pedlja)		
gîra, gîrica	riblja mlad; sasvim sitne ribice bez obzira na vrstu	
glamòč	<i>Gobius niger</i>	glavoč blatar
g,f	<i>Seriola dumerili</i>	gof, orhan
gòlub, golubîna	<i>Myliobatis aquila</i>	golub
gr zd	<i>Labrus viridis</i>	drozd, drozak
hjàndrina i hjàndrovina	zajednički naziv za divlju ribu iz por. <i>Chondroichytes</i>	
hrătar/frătar, barăj, vărdabuž, vădabuž	<i>Diplodus vulgaris</i>	fratar, oluz
iglûn	<i>Xiphias gladius</i>	sabljan
jăgla, iglîca	<i>Belone belone</i>	iglica, igla

³⁶ Nepodebljani nazivi odnose se na ihtionime koji su u murterski govor prodrli u novije vrijeme.

jáglá, šilo	<i>Syngnathus acus</i>	šilo
kaiš, špigèta,	<i>Cepola rubescens</i>	mačinac crveni, kurdela
kántor	<i>Spondyliosoma cantharus</i>	kantar, sivic
kánjac	<i>Serranus cabrilla</i>	kanjac
kavála	<i>Sciaena umbra</i>	kavala, krap
kêrnja, kêrna	<i>Epinephelus marginatus</i>	kirnja
kòkot	<i>Trigla lyra</i>	lastavica prasica
kônj	<i>Hippocampus ramulosus</i>	morski konjić
kostěj, kostfj	<i>Squalus acanthias</i>	kostelj
kovãč, šanpjêr, šanpjêro	<i>Zeus faber</i>	kovač, šanpjer
knézac, oficír	<i>Coris julis</i>	knez
lacãrda	<i>Scomber japonicus</i>	plavica, lokarda
lačèrna	<i>Trigloporus lastoviza</i>	lastavica glavulja
lampùga	<i>Coryphaena hippurus</i>	lampuga
lãstavica	<i>Exocoetus volitans</i>	poletuša, lastavica
lïca	<i>Lichia amia</i>	strijela bjelica, bilizma
lisïca	<i>Alopias vulpinu</i>	lisica
lokãrda	<i>Scomber scombrus</i>	skuša, vrnut
lùc	<i>Euthynnus alletteratus</i>	trup crnopjeg, luc
mãška	<i>Scyliorhinus canicula</i>	mačka bljedica
béše (manji primjerak do 1/2 kg težine)		
mičün	<i>Engraulis encrasicolus</i>	inčun, brgljun
mïnjula, bilïca, oštrùja	<i>Spicara flexuosa</i>	oštrulja, lužina
mïš	<i>Sphoeroides cutaneus</i>	četrozupka
mlãt	<i>Sphyrna zygaena</i>	jaram, mlat
modrãk	<i>Spicara maena</i>	modrak, tragalj
modrùj	<i>Prionace glauca</i>	modrulj
mòlo, mól	<i>Merluccius merluccius</i>	oslić, mol
molèka, molèta	<i>Merlangius merlangus</i>	pišmolj, molet
morèna, morïna	<i>Muraena helena</i>	murina
ovčïca, mãrmor, mãrmora	<i>Lithognathus mormyrus</i>	ovčica, arkaj
pãgar	<i>Pagrus pagrus</i>	pagar
paklãra	<i>Petromyzon marinus</i>	paklara morska
palamïda	<i>Sarda sarda</i>	palamida, polanda
papalïna	<i>Sprattus sprattus sprattus</i>	papalina
pãs, kanïja	<i>Selachimorpha</i>	morski pas – općenito
pãuk	<i>Trachinus draco</i>	pauk bijelac, ranj
pìc	<i>Diplodus puntazzo</i>	pic, šiljac
pilòto	<i>Naucrates ductor</i>	skušac pratibrod, fanfan
pívac	<i>Blennius ocellaris</i>	babica dubinka
pízdino pokrívãlo	<i>Citharus linguatula</i>	patarača, platušica
pírka	<i>Serranus scriba</i>	pirka

podlānica, ovrāt, orāda	<i>Sparus aurata</i>	komarča, podlanica
prājčić, crnjūl	<i>Chromis chromis</i>	crnej
prāsac	<i>Oxynotus centrina</i>	prasac
raža botunjāča, botunjāra	<i>Raja (raja) clavata</i>	raža kamenica
rōmbo	<i>Psetta maxima</i>	oblič, rumb
rōmbo	<i>Scophthalmus rhombus</i>	romb, rumbač
rūmb	<i>Auxis rochei</i>	trupac
sāpa	<i>Sarpa salpa</i>	salpa, sopa
sklāt	<i>Squatina squatina</i>	sklat sivac
smōka, smōkva	<i>Labrus bimaculatus</i>	smokva, figa
srdēla	<i>Sardina pilchardus</i>	srdela
srdelūn	<i>Sardinella aurita</i>	srdela golema
srdelūn	<i>Alosa fallax</i>	lojka, čepa, kubla
srebrnjāča	<i>Trachipterus trachipterus</i>	mač srebrnjak
šārag	<i>Diplodus sargus sargus</i>	šarag
šarūn	<i>Trachurus trachurus</i>	šarun, šnjur
škajār	<i>Gobius cobitis</i>	glavoč pločar
škēram	<i>Sphyaena sphyaena</i>	škaram
škrpīna	<i>Scorpaena scrofa</i>	škrpina
škrpijun (primjerak težak preko 15 kg)		
škřpun	<i>Scorpaena porcus</i>	škrpun, bodeč
špār	<i>Diplodus annularis</i>	špar
švōja, plāč, list	<i>Solea vulgaris</i>	list, šfoja
tabīnja	<i>Phycis phycis</i>	tabinja mrkulja
tarišūpak	<i>Scorpaena notata</i>	bodeč crveni, škrpinica
třja	<i>Mullus surmuletus</i>	trlja od kamena
trjūh	<i>Mullus barbatus</i>	trlja od blata
tūnj	<i>Thunnus thynnus</i>	tunj
ūgor	<i>Conger conger</i>	ugor, gruj
ūgorova māti	<i>Antonogadus megalokynodon</i>	ugorova majka zubaša
ušāta, očāda	<i>Oblada melanura</i>	ušata, očada
volīna	<i>Raja (Dipturus) batis</i>	volina
vō (manji), volīna (veći)	<i>Raja (dipturus) oxyrinchus</i>	klinka
vrañjac, vrāna	<i>Labrus merula</i>	vrana
vražja māti, hudobīna, grdōbina	<i>Lophius piscatorius</i>	grdobina
zlatān	<i>Liza aurata</i>	cipal zlatac, skočac
zlī p.gled, zldōpogled	<i>Pagellus acarne</i>	batoglavac
zubātac	<i>Dentex (Dentex) dentex</i>	zubatac
zubātac krunāš	<i>Dentex (Cheimerius) gibbosus</i>	zubatac krunaš
žutīca, sñj	<i>Dasyatis pastinaca</i>	žutuga

KAZALO PREMA ZNANSTVENIM NAZIVIMA

<i>Alopias vulpinus</i>	lisica
<i>Alosa fallax</i>	srdelün
<i>Anguilla anguilla</i>	angùja
<i>Antonogadus megalokynodon</i>	ùgorova màti
<i>Argentina sphyraena</i>	argentín
<i>Atherina (atherina) hepsetus</i>	brhün
<i>Auxis rochei</i>	rûmb
<i>Balistes carolinensis</i>	butac
<i>Belone belone</i>	jágla, iglïca
<i>Blennius ocellaris</i>	pívac
<i>Boops boops</i>	bùgva; matalän – manji primjerak
<i>Campogramma glaycos</i>	billzma
<i>Cepola rubescens</i>	kaš, špigèta
<i>Chromis chromis</i>	präjčič, crnjül
<i>Citharus linguatula</i>	pízdino pokrivälo
<i>Conger conger</i>	ùgor
<i>Coris julis</i>	knézac, oficir
<i>Coryphaena hippurus</i>	lampüga
<i>Dasyatis pastinaca</i>	žufica, sïnj
<i>Dentex (dentex) dentex</i>	zubätac
<i>Dentex (cheimerius) gibbosus</i>	zubätac krunäš
<i>Dicentrarchus labrax</i>	düt, brancin
<i>Diplodus annularis</i>	špäř
<i>Diplodus puntazzo</i>	pïc
<i>Diplodus sargus sargus</i>	šärag
<i>Diplodus vulgaris</i>	hrätar/frätar, baräj, vädabuž, vädabuž
<i>Engraulis encrasicolus</i>	mičün
<i>Epinephelus guaza</i>	kërna, kërnja
<i>Euthynnus alletteratus</i>	luc
<i>Exocoetus volitans</i>	lästavica
<i>Gobius niger</i>	glamöč
<i>Gobius cobitis</i>	škajär
<i>Hippocampus ramulosus</i>	kônj
<i>Labrus bimaculatus</i>	smöka, smökva
<i>Labrus merula</i>	vränjac, vräna
<i>Labrus viridis</i>	grözd
<i>Lichia amia</i>	lïca
<i>Lipophrys pavo</i>	bûmbala, bumbalësa
<i>Lithognathus mormyrus</i>	ovčica, mätarmor, mätmora
<i>Liza aurata</i>	zlatän

<i>Lophius piscatorius</i>	vražjâ mätî, hudobîna, grđôbina
<i>Merlangius merlangus</i>	molêka, molêta
<i>Merluccius merluccius</i>	môlo, mól
<i>Mola mola</i>	butâc
<i>Mugil cephalus</i>	çîpa
<i>Mullus barbatus</i>	trjûh
<i>Mullus surmuletus</i>	třja
<i>Muraena helena</i>	morêna, morîna
<i>Myliobatis aquila</i>	gôlub, gôlubina
<i>Naucrates ductor</i>	pilôto
<i>Oblada melanura</i>	ušâta, očâda
<i>Oxynotus centrina</i>	prâsac
<i>Pagellus acarne</i>	zlî pögled, zlôpogled
<i>Pagellus erythrinus</i>	arbûn
<i>Pagrus pagrus</i>	pâgar
<i>Petromyzon marinus</i>	paklâra
<i>Phycis phycis</i>	tabînja
<i>Prionace glauca</i>	modrûj
<i>Psetta maxima</i>	rômbo
<i>Raja (Dipturus) batis</i>	volîna
<i>ili Raja (Dipturus) oxyrinchus</i>	vô manji primjerak volîna veći primjerak
<i>Raja (Raja) clavata</i>	râža botunjâča, botunjâra
<i>Raja (Raja) miraletus</i>	barakôkula
<i>Sarda sarda</i>	palamîda
<i>Sardina pilchardus</i>	srdêla
<i>Sardinella aurita</i>	srdelûn
<i>Sarpa salpa</i>	sâpa
<i>Selachimorpha</i>	pâs, kanîja (općenito)
<i>Sciaena umbra</i>	kavâla
<i>Scophthalmus rhombus</i>	rômbo
<i>Scomber japonicus</i>	lacârda
<i>Scomber scombrus</i>	lokârda
<i>Scorpaena notata</i>	tarišûpak
<i>Scorpaena porcus</i>	škřpun
<i>Scorpaena scrofa</i>	škřpîna; škřpijûn (primjerak težak više od 15 kg)
<i>Scyliorhinus canicula</i>	mâška, béše (manji primjerak, do 1/2 kg težine)
<i>Seriola dumerili</i>	gôf
<i>Serranus cabrilla</i>	kânjac
<i>Serranus hepatus</i>	čangâj
<i>Serranus scriba</i>	pîrka
<i>Solea vulgaris</i>	švôja, plâč, list
<i>Squalus acanthias</i>	kostěj, kostřj

<i>Squatina squatina</i>	sklät
<i>Sparus aurata</i>	podlanica, ovrät, oräda
<i>Sphyraena sphyraena</i>	škëram
<i>Sphyrna zygaena</i>	mlät
<i>Sphoeroides cutaneus</i>	míš
<i>Spicara flexuosa</i>	mñnjula, bilica, oštrüja
<i>Spicara maena</i>	môdrak
<i>Spicara smaris</i>	gavün; samär (veliki, ali mršav i neukusan <i>gavun</i>): pedjäsš (<i>gavun</i> dužine oko pedlja)
<i>Spondyliosoma cantharus</i>	kântor
<i>Sprattus sprattus sprattus</i>	papalína
<i>Symphodus (Crenilabrus) tinca</i>	cicëla
<i>Syngnathus acus</i>	jägla, šilo
<i>Thunnus thynnus</i>	tünj
<i>Torpedo (Torpedo) marmorata</i>	banjäca, drtüja, trpniga
<i>Trachinus draco</i>	päuk
<i>Trachipterus trachipterus</i>	srebrnjäca
<i>Trachurus trachurus</i>	šarün
<i>Trigla lyra</i>	k,kot
<i>Trigloporus lastoviza</i>	lačërna
<i>Uranoscopus scaber</i>	čäče, čäčo
<i>Zeus faber</i>	koväč, šanpjër, šanpjëro
<i>Xiphias gladius</i>	iglün

ZAKLJUČAK

Među murterskim nazivima riba najstarija je skupina koja pripada mediteranskom jezičnom supstratu, koja je do nas dospjela grčko-romanskim posredstvom. To su u pravilu ekonomski važne vrste, kao što su *sapa*, *srdela* i *tunj*. Iduću skupinu čine grecizmi koji su u hrvatski jezik prodrli posredstvom dalmatskog, kao što su *trja*, *pagar* i *špar*. Slijede nazivi preuzeti iz dalmatskog, jezika Romana koje su Hrvati zatekli došavši na jadransku obalu. Takvi su *lokarda*, *lica*, *pläč* i *ovrat*. Veliku skupinu čine ihtionimi koji su u hrvatski jezik, pa tako i u murterski govor, ušli za višestoljetne mletačke vladavine: *baraj*, *kavala*, *lacarda*, *lačërna*, *marmor*, *palamida*, *rombo*, *šanjper*, *šarag*, *škrpina*, *švoja*. Brojčano najzastupljeniju skupinu čine, razumljivo, imena hrvatskog postanja.³⁷ Hrvati su se kao narod koji je došao s kopna na morsku obalu, pri imenovanju riba najčešće služili onim što im je bilo najbliže – nazivima životinja (*pas*, *maška*, *konj*, *lisica*, *miš*, *pauk*, *ovčica*, *prajčić*, *prasac*, *vo*, *volina*) i ptica (*golub*, *kokot*, *lastavica*, *pivac*, *vrana*). Tvorbom novih i novih naziva, s vremenom dolazi do njihove reduplikacije pa često za jednu ribu koegzistiraju hrvatski i romanski naziv, kao *podlanica* / *orada*, *bilica* / *minjula*, *list* / *švoja*, *kovač* / *šanjper*, *ovčica*

³⁷ Usp. Vinja, 1986, I, 36-37.

/ *marmor* i dr. Danas, u eri razvijenih komunikacija često na nazivlje riba utječu razni ne-jezični elementi. Tako su danas na tržištu - zahvaljujući uzgoju u ribogojilištima - sve prisutnije vrste *Sparus aurata* i *Dicentrarchus labrax*, koje se plasiraju pod nazivom *orada* i *brancin*. Ti nazivi potiskuju u Murteru izvorne nazive *podlanica* i *dut*. Dominacija prestižnijih naziva riba vodi k potiskivanju lokalnih ihtionima na čitavom jadranskom području i - u dogledno vrijeme - do njihova nestanka.

LITERATURA:

- Basioli, Josip, 1960, "Ribarstvo otoka Murtera", *Morsko ribarstvo*, 9, str. 148-149
- Basioli, Josip, 1973, "Sporovi oko ribolova u Kornatskom otočju", *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, 20, Zadar, 269-302
- Basioli, Josip, 1978, "Mreže za lov male plave ribe na istočnom Jadranu u prošlosti", *Adriatica maritima*, Centar JAZU u Zadru, 2, Zadar, 133-212
- Basioli, Josip, 1975, *Sportski ribolov na Jadranu*, Znanje, Zagreb
- Boerio, Giuseppe, (reprint izdanje), *Dizionario del dialetto veneziano, seconda edizione*, Giunti, Venezia, 1856.
- Fortis, Alberto, 1984, *Put po Dalmaciji*, Globus, Zagreb
- Hrvatski opći leksikon*, 1996, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb
- Grbin, Nedo, 1997, Ribe, more i ribarstvo u saljskim glagoljskim rukopisima, *Tisuću godina prvoga spomena ribarstva u Hrvata*, Zagreb, 89-119
- Jardas, Ivan, 1996, *Jadranska ihtiofauna*, Školska knjiga, Zagreb
- Juraga, Edo, 2008, "Nazivi riba u Jezerima na otoku Murteru", *Čakavska rič*, 36, 1-2, Split, 2008, 133-144
- Juran, Kristijan, 2004: "Prilozi povijesti Murtera u prvoj polovici 17. stoljeća", *Radovi sa znanstvenog skupa "Murter i njegova župa u prošlosti"*, *Murterski godišnjak*, 2, Murter, 149-187.
- Juran, Kristijan, 2008, *Otok Murter u razdoblju mletačke uprave (1412.-1797.)*, doktorska disertacija (rukopis), Zadar
- Jurišić, Blaž, *Rječnik govora otoka Vrgade, II dio*, Biblioteka Hrvatskog dijalektološka zbornika, JAZU, Zagreb, 1973.
- Milišić, Neven, 1994, *Sva riba Jadranskog mora*, Niva, Split
- Paštrović, I., *Ribarski priručnik za 1913. god.*, Trst, 1912.
- Piasevoli, Ankica, *Rječnik govora mjesta Sali*, Ogranak Matice hrvatske Zadar, Zadar, 1993.
- Pomorska enciklopedija*, I izd., sv. I-VIII, Zagreb, 1953.-1965.
- Šonje, Jure, 2000, *Rječnik hrvatskoga jezika*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža i Školska knjiga, Zagreb
- Vinja, Vojmir, 1986, *Jadranska fauna – Etimologija i struktura naziva*, I-II, JAZU-Logos, Split

Vojmir, Vinja, 1998, 2003, 2004, *Jadranske etimologije – Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, I (A-H), II (I-Pa), III (Pe-Ž), HAZU i Školska knjiga, Zagreb
Županović, Šime, 1963, *Ribarstvo šibenskog područja*, Jadranski institut JAZU, Zagreb
Županović, Šime, 1988, "Ribarstvo i ribarska terminologija šibenskog područja", *Čakavska rič*, 1, Split, str. 3-63
www.kornati.hr/cro/kultura/kultura.htm
www.zadarskilist.hr/clanci/24102007/gajeta---epicentar-tezackog-kozmosa

NAMES OF FISH SPECIES IN THE SPEECH OF THE ISLAND OF MURTER

S u m m a r y

This article discusses names of fish in Murter, on the homonymous island of Murter. 147 names have been recorded for 103 fish species. Along with names of Roman origin (such as: *arbun, argentin, bilizma, kavala, lačerna, morena, palamida, pagar, rombo, srdela, špar, ušata*), there are also widely spread Croatian ichthyologic synonyms, such as: *kovač, zubatac, ovčica, golub, pauk, modruj*, but also autochthonous, sometimes very peculiar names, such as: *banjača, čangaj, čančonica, pizdino pokrivalo, tarišupak, vražja mati*, and others. While appointing names to fish, the people used zoonymes (*ovčica, pas, pauk, prasac, vo*) and ornithological synonyms (*golub, kokot, lastavica, pivac, vrana*). Fish were also named by their prevailing color (*bilica, crnjul, modrak, zlatan, žutica*), by objects from everyday life which reminded people of forms of some fish (*jagla, kaiš, mlat, samar, šilo, škeram, špigeta*), or by some characteristic or a feature (*balavica, kostej / kojstij, očada, oštruja, piloto, vardabuž / vadabuž, zli pogled / zlopogled*).

Key Words: Murter ichthyologic synonyms, *čāče, čangāj, podlānica, špār*

ITTONIMI DELLA PARLATA DI MURTER

R i a s s u n t o

Nel presente lavoro vengono analizzati i nomi dei pesci che si usano a Murter e nell'omonima isola. Si tratta di 147 termini che si riferiscono ai 103 tipi di pesci.

Oltre ai nomi di derivazione romanza (*arbun, argentin, bilizma, kavala, lačerna, morena, palamida, pagar, rombo, srdela, špar, ušata*), sono molto diffusi i termini che si riferiscono ai pesci e che derivano dal croato (*kovač, zubatac, ovčica, golub, pauk, modruj*). Esistono inoltre dei termini autoctoni; a volte si tratta di termini molto peculiari: *banjača, čangaj, čančonica, pizdino pokrivalo, tarišupak, vražja mati* e altri. Nel dare il nome ai pesci, si ricorreva spesso agli zoonimi (*konj/cavallo, lisica/volpe, maška/gatta, miš/topo, ovčica/piccorella, pas/cane, pauk/ragno, prasac/maiale, vo/bue*) e agli ittonimi (*golub/piccione,*

kokot/gallo, lastavica/rondine, pivac/gallo, vrana/corvo).

In alcuni casi, i pesci prendono il nome dal colore dominante (*bilica, crnjul, modrak, zlatan, žutica*), dagli oggetti di uso quotidiano la cui forma ricorda un particolare pesce (*jagla, kaiš, mlat, samar, šilo, škeram, špigeta*), oppure da una caratteristica particolare (*balavica, kostej/kostij, očada, oštruja, piloto, vardabuž/vadabuž, zli pogled/zlopogled*).

Parole chiave: *Murtěr, ittionimo, čáče, čangǎj, podlànica, špâr*

Podaci o autoru:

Edo Juraga, prof. hrvatskoga jezika, OŠ Murterski škoji, Put škole 10, 22243 Murter
Kućna adresa: Fausta Vrančića 2, 22243 Murter, tel: 022 435-440
e-mail: edo.juraga1@si.t-com.hr